

Viszont, mint az az 1833–1836-os esztendőket magában foglaló árendaciklusra Petrovits István részére készített, s az 1833. július 15-én aláírandó szerződésből kitétnik: Petrovits István szabadszállási lakos, megpályázta a kiskunlacházi mészárszék bérletét, a szerződést Kiskunlacháza illetékes hivatalos szerve el is készítette, de — s itt fordult meg a kocka — közben Petrovits István értesült arról, hogy mi a helyzet a bekövetkezett marhavész miatt nagyban megcsappant vágómarha beszerzése körül; de arról is értesülhetett a kiskunlacházi kollégáktól, hogy milyen válasz adatott a beadványra, jobbnak látta inkább visszalépní a mészárszékberlettől — ha esetleg bánatpénze vesz is —, mivel hogy a vállalandó azon kötelességnek, miszerint „tartozik... a Mészárszékét állandóan jó és egészséges Huszal tartani...”, valamint a' Fadgyuval is hasonlóan a' limitatio szerint tartozik a' lakosságot kielégíteni", előreláthatólag teljesíteni nem tudná: a szerződés aláírásától s az azzal járó minden felelősségtől elállt. Inkább ráfizette bánatpénzét, de olyasmit nem vállalt, amit teljesíteni előreláthatólag nem tudott.

Sándor József

Petőfi egyik forradalmi költeménye — Mikszáthnál

Közismert dolog, hogy Mikszáthnak Petőfi, Arany és Jókai voltak legfőbb költő-eszményei.

Petőfiről szóló nagyszámú cikke, valamint „Jókai Mór élete és kora” című művének vonatkozó fejezetei mutatják a hatást, melyet gondolatvilágára Petőfi költészete gyakorolt.

De azt nem tudtuk eddig, még csak nem is sejtettük, hogy Petőfi egyik forradalmi költeményének variánsa is ott kallódik Mikszáth ismeretlen írásai között!

A pályakezdő Mikszáth Kálmán novelláit és cikkeit gyűjtögetve a kritikai kiadás számára, részletesen feldolgoztam a Magyar Néplap című politikai hetilapnak és e lap Mulattató című „társlapjának” az ő szerkesztésében megjelent két évfolyamát (1874 és 1875.) Nos, a Mulattató 1874. szeptember 26-i számának (VI. évf. 39. sz. 155. l.) tárcarovatában egy névtelen közleményt taláitam *Petőfy* [így!] *díszkiadása* címen.

A Magyar Néplap és a Mulattató névtelen, illetőleg forrásmegjelölés nélküli cikkeinek nagy része Mikszáth tollából való. Már felesége följegyezte Visszaemlékezéseiben (1922. évi kiad. 103. l., 1957. évi kiad. 145. l.), hogy: „Az egész lapot úgyszólván egymaga írta”. Ezt a tényt a két lap beható elemzésével közvetlenül magam is megállapítottam. (Ld. majd részletesebben a Mikszáth-kritikai kiad. 51. kötetének, vagyis a Cikkek I. kötetének jegyzetei bevezetésében!)

Petőfi összes költeményeinek az Athenaeumnál 1874-ben megjelent, Greguss Ágosttól és Gyulai Páltól gondozott díszkiadását az említett névtelen cikkben szintén Mikszáth ismertette. (Petőfi nevét a rövid, mindössze egy hasábnyi méltatásban öt ízben is Petőfynek írta. Nem tudjuk: miért? — de Mikszáth későbbi írásaiban is többször előfordul Petőfi y-os névalakja!)

Örömmel üdvözlí „a pompás album alakú, illusztrált” Petőfi-kiadást: „Méltó szobor ez — úgymond — halhatatlan Petőfynek emlékéhez”. De két kifogást tesz. Szükségesnek tart egy *olcsóbb kiadást*, „hogy a szegényebbek is könnyen szerezhessék meg a 'magyar bibliát'...” Másik kifogása: a *teljesség hiánya*. „Azon tapasztalatra jöttünk — hangsúlyozza Mikszáth —, hogy Petőfynek több kiadatlan költeménye is van. Magam is ösmerem kézirat után egy szép forradalmi költeményét, mely a [= e] kiadásból kimaradt. Hitelességeért nem kezekedhetem, de hangulata s a költő egyéni jellege több mint valószínűvé teszi, hogy az csakugyan Petőfynek tollából folyt. Kellemes kötelességünknek tartjuk olvasóinkkal is közölni az akkori idők ezen háborgós szüleményét, melynek címe: *Újesztendő napján*.”

Ezután közli az 5 strófából álló verset, melyet Petőfi újabb kiadásaiban *Újév napján 1849* címen ismerünk.

Petőfi Sándor Összes Művei akadémiai kritikai kiadásának III. kötetében (1951) találjuk ezt a költeményt (a 217. lapon). (A kritikai kiadás I–IV. kötetét — amint azt nem a címlapról, hanem csak a jegyzetek elé írt bevezetés aláírásából megtudjuk — Varjas Béla rendezte sajtó alá.)

E költeményhez mindössze másfél sornyi jegyzet járul (a 348. lapon):

„*Újév napján, 1849.* Petőfi életében a vers nem jelent meg. — M. [megjelent]: Otthon 1874. évf. 10–11. l.”

E szákszavú jegyzet mögött a következő fontos tudnivalók rejlenek:

Závodszy [Széchy] Károly Otthon című „szépirodalmi és ismeretterjesztő havi közlőnyét” „Petőfi Sándor kiadatlan költeményei”-nek egy ciklusával indította meg. (1874. okt., I. évf. 1. füzet; 1–4. l.: bevezetés, 5–18. l: Petőfi hat ismeretlen vagy addig csak hiányosan

közölt forradalmi verse. Köztük a III. számú az *Újév napján 1849*, a következő lábjegyzettel: „E költeményről az Athenaeum díszes kiadása semmit sem tud”.

Závodszy [Széchy] Károly sem a rövid bevezetésben (amelynek címe: Történeti és irodalmi emlékeink), sem a versek közlése közben egy szóval sem mondja meg: honnan, milyen kéziratokból merítette e szövegeket? Csak később, a 2. füzetben (1874. nov., 186–9. l.), Gyulaival és az Athenaeum-féle Petőfi-kiadás többi védelmezőjével, illetőleg az ő hat versközlése szöveghibáit kifogásoló irodalomtörténészekkel (Greguss Ágosttal és Beöthy Zsolttal) polemizálva említi meg annyit, hogy: „Történtek a közlésben hibák, — de ez nagyon természetes! Az Athenaeum birtokában lévén az eredeti kézirat, én csak a másolatokat használhattam . . .”

Gyulai polemikus cikkéből (Petőfi költeményei s az írói tulajdonjog. Pesti Napló 1874. okt. 15)¹ viszont arról értesülünk, hogy az *Újév napján című* költemény „nincs meg se az Athenaeum másolatai, se pedig a Petőfi kéziratai között, s csupán csak Opitz német fordításából ismerem . . .”

Ennek kéziratáról, illetőleg kéziratós másolatáról tehát mindeddig semmi bizonyosat nem tudunk.

Gyulai idevágó második polemikus cikke (Petőfi költeményei ügyében. Pesti Napló 1874. okt. 24)² utal Szini Károlynak a Pesti Napló 242. számában közölt felszólalására, amely szerint a Závodszyknál hibás szöveggel közölt Petőfi-versek az ő Riadó című lapjában hibátlanul jelentek meg. Závodszy aztán az Otthon-nemzeti füzetében (2. sz.) már a Szini Károly-féle „hibátlan” szövegek alapján helyesbíti eredeti közlésének hibáit, — de ezek között az *Újév napján 1849* szövegének helyesbítése nem szerepel, pedig Szini Károly ezt is közölte a Riadóban (1874. okt. 18., 20. sz.).

Adva van tehát egy Závodszy [Széchy] Károly és Szini Károly által közölt Petőfi-költemény, amelynek sem eredeti kéziratáról, sem a kétféle publikáció alapjául szolgáló kéziratok másolatáról nem tudunk semmit. Szini Károly ugyan „határozottan” állítja, hogy e költemény „megvan valamelyik 1849-diki lapban, nyomtatva, mert én abból tudom. Melyikben, nem emlékszem rá, azt hiszem a Márczius 15-diké-ben, de megvan. Valamint jótállok az általam kijelölendő hibákról s a használtam szöveg hitelességéről is. Utánanézhettek a könyvtárakban . . .”³ Szini Károlynak azonban rossz memóriája volt, mert a Márczius Tizenötödike 1849-i évfolyamában Petőfitől csupán ez a két költemény jelent meg: febr. 19: *Négy nap dörgött az ágyu . . .* febr. 20: *Nyakra való*. S minthogy az irodalomtörténet, illetőleg a Petőfi-irodalom azóta sem találkozott a költeménynek 1874 előtti nyomtatott szövegével: joggal föltételezhetjük, hogy Szini Károly tévedett, s a közölt vers szövegét ő sem látta nyomtatásban, hanem csak valamely korábbi másolatról készítette azt.

Ilyen körülmények között fokozott jelentősége van Mikszáth szóban levő közlésének, hol a szöveg eredetéről így nyilatkozik: „Magam is ismerem kézirat [= másolat] után”.

Minthogy Mikszáth a költeményt a fenti sorok kíséretében *Mulattató című* lapjának 1874. szeptember 26-i számában tette közzé: megelőzte Szini Károly *október 18-i* és Závodszy [Széchy] Károly *október végi* közlését.

Az alábbiakban párhuzamos sorokban közöljük — a publikálás időrendjének megfelelően — 1. Mikszáth (röv.: M), 2. Szini Károly (röv.: Sz) és 3. Závodszy (röv.: Z) szövegváltozatait.

Cím: M: *Újesztendő napján*.
Sz, Z: *Újév napján, 1849*.

Sor:

- 3 M, Z: A vészes égen elborult,
Sz: A vészes égen beborult,
5 M, Z: Meg van vagdalva, vérzik kezünk,
Sz: Meg van vagdalva, vérzik a kezünk,
6 M: De még azért elbirja fegyverünk,
Sz: De azért még elbirja fegyverünk.
Z: De még elbirjuk fegyverünk,
8 és 9 M, Z: Ott hagyja fájó mély nyomát.
Sz: Ott hagyja fájó véryomát.
13 M: Vádolód az ur isten előtt
Sz, Z: Vádolód az Isten színe előtt
14 M: [sajtóhibával] És gyujtsa rettentő harangra [!] őt

¹ Kötetben: Gyulai Pál: *Bírálatok, Cikkek, Tanulmányok*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta BISZTRAY GYULA és KOMLÓS ALADÁR. Bp. 1961. Akadémiai Kiadó. 191–4. jegyzetek 646.

² Uo. 194–5., jegyzetek 646.

³ SZINI KÁROLY: Petőfi költeményei. Pesti Napló. Esti kiad. 1874. okt. 22., 25. évf. 242. sz.

- 17 M: De mit az élet nekünk?
Sz: De mit az ítélet nekünk?
Z: De mi az ítélet nekünk?
- 18 M: Ha lesz is, soká lesz
Sz, Z: Ha lesz is az, sokára lesz!
- 19 M: S mi több, mi főbb,
Sz, Z: És ami több, és ami fő:
- 21 M: Majd meg kegyelmet adna nekik ő...
Sz, Z: Még majd kegyelmet adna nekik ő...
- 22 M: Ne várokozzunk; a vérengző
Sz, Z: Ne várokozzunk; e vérengező
- 27 M: Mindaddig szórjuk rájuk
Sz, Z: Majd addig szórjuk rájuk a
- 28 M: A szörnyű halálos nyavalyát
Sz, Z: Szörnyű halálos nyavalyát,
- 29 M: Mig hirmondónak marad csak egy,
Sz, Z: Amig hirmondónak marad csak egy,
- 33 M: Nekünk az isten most kevés,
Sz, Z: Nekünk most az isten kevés,
- 35 M: Hozzád jöházkodom, pokol,
Sz, Z: Hozzád imádkozom, pokol,
- 36 M: Ez új esztendő ünnepén:
Sz, Z: Az új esztendő reggelén:

A véglegessé váló szöveg érdekében itt jegyezzük meg, hogy a kritikai kiadásban (1951) a 6. sor hibásan (a még szócska kihagyásával) szerepel, így:
De azért elbíra fegyvertünk,

Amikor Mikszáth azzal mentegetőzött, hogy a költemény „hitelességeért nem kezeshetjük”, bizonyosan az előtte levő másolat hibás, döcögős soraira gondolt; viszont a költemény „hangulata” az ő szemében is „valószínűvé tette, hogy az csakugyan Petőfi tollából folyt”.

Valóban, a fenti szövegpárhuzamok azt mutatják, hogy a Mikszáth által közölt másolat volt a leghibásabb: a 17. sor a vers gondolatmenetében szinte értelmetlen, a 18, 19, 22, 27, 28 és 29. sor pedig szánalmasan döcög.

Mégis jelentős ez a közlés, mert íme, a dátumok mutatják: Petőfinek ezt az elfelejtett forradalmi költeményét 1874-ben Mikszáth vitte először az olvasóközönség elé! Talán épp az ő hibás közlése indította Szini Károlyt arra, hogy sietve publikálja saját lapjában a maga jobb másolatának szövegét.

Honnan jutott Mikszáth, meg Szini Károly, meg Závodszy a háromféle másolathoz? — nem tudjuk. A szövegeltérések arra vallanak, hogy e másolatok nem azonos „eredeti”-ről készültek. Viszont Szininek és Závodszyknak közelálló szövegei alapján föltehetjük, hogy ők egyazon „eredeti”-nek némileg különböző, de csak kevésbé rongott másolatát bírták.

Végezrmdényben az 1874. évi háromféle szöveg egyikének sem sikerült megtalálnunk az eredetijét. De azzal, hogy felkutattuk a Závodszy-féle szöveget megelőző két korábbi közlést: lehetővé tettük, hogy Petőfi kritikai kiadásának majdani javított és bővített kiadásában az olvasó e költemény utóéletéről és szövegváltozatairól is tájékoztatást kapjon.

Bisztray Gyula

Ady: „A mesebeli János” c. versének keletkezéséhez

Adyval kapcsolatos böngészések során egy Ignotus-cikkre bukkantam, amely érdekesen vág egybe Ady: A mesebeli János c. versének képrendszerével.

1914 nyarán kitört az első világháború. Az első hetekben egyedül Ady és Kaffka látnak tisztán. A Nyugat költői még a háborút dicsőítik, amikor már sorra jelennek meg Ady háborúellenes versei. Ady már az első pillanatban felismeri, hogy „Harcunk a magyar Pokollal van”, hogy ez a háború a megváltó forradalom helyett tört ki és emberként az emberiségben ellenszegül a barbár vérontásban. A mesebeli János c. verse gúnyos, keserű hangú felelet Ignotus háborút üdvözlő vezércikkére (Nyugat, 1914. aug. 1. Ignotus: Háború). Cikkében Ignotus kifejti, hogy mindenkinek, aki nem kíván szerb, román vagy orosz lenni, hanem magyar akar maradni egy nagy, történelmi Magyarországon, létérdeke, az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása. (Ignotus egyébként még a későbbiekben is azt vallja, hogy a német